

پیش‌بینی نگرش دانشجویان به اعتیاد بر اساس پنج عامل بزرگ شخصیت

حسن شفیعی^۱، برزو امیرپور^۲

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی پیش‌بینی نگرش به اعتیاد و موادمخدر بر اساس پنج عامل بزرگ شخصیتی در دانشجویان استان مرکزی صورت گرفت. روش پژوهش توصیفی-همبستگی بود. نمونه آماری شامل ۲۳۸ نفر از دانشجویان مراکز پیام نور دلیجان، ساوه و محلات در سال ۱۳۹۴ بودند که از طریق نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شدند. به منظور سنجش متغیرهای تحقیق از پرسش‌نامه‌های نگرش نسبت به اعتیاد و فرم کوتاه پرسشنامه پنج عامل بزرگ شخصیت استفاده شد. داده‌ها با استفاده از ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون گام به گام تجزیه و تحلیل شد. نتایج نشان داد که بین نگرش به اعتیاد و ویژگی‌های گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و وظیفه‌گرایی همبستگی منفی معناداری وجود دارد. بین برون‌گرایی و روان‌رنجورخویی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان رابطه معناداری وجود نداشت. براساس نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام ویژگی‌های شخصیتی توافق‌پذیری و گشودگی به تجربه، پیش‌بینی‌کننده‌های معنادار نگرش به اعتیاد در دانشجویان بودند. این دو ویژگی شخصیتی در مجموع ۹ درصد از واریانس نگرش به اعتیاد را تبیین کردند. در مداخلات درمانی و پیشگیرانه اعتیاد، توجه به ویژگی‌های شخصیتی خصوصاً توافق‌پذیری و گشودگی به تجربه از اهمیت زیادی برخوردار است.

کلیدواژه‌ها: اعتیاد، موادمخدر، نگرش، شخصیت

۱. نویسنده مسئول: استادیار، گروه روان‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران. پست الکترونیک: h_shafiee@pnu.ac.ir

۲. استادیار گروه روان‌شناسی دانشگاه پیام‌نور، تهران، ایران

مقدمه

اعتیاد یک بیماری زیست‌شناختی، روان‌شناختی و اجتماعی است. عوامل متعددی در سبب‌شناسی سوء مصرف مواد مؤثر هستند که در تعامل با یکدیگر منجر به شروع مصرف و سپس اعتیاد می‌شوند (اسلام‌دوست، ۱۳۸۶). مبارزه با موادمخدر جزء نخستین اولویت‌های آسیب‌های اجتماعی در ایران است. امروزه اعتیاد از مواد سنتی به سمت مواد صنعتی و پرخطر رفته است. متأسفانه آثار و تبعات استفاده از این گونه مواد در جامعه بسیار زیاد است. به‌رغم تلاش‌های بسیار در حوزه مبارزه با موادمخدر و روند کشفیات، استفاده از موادمخدر به دلایل سودآور بودن در کل دنیا در حال افزایش است. نگرش یکی از عوامل اصلی و مؤثر در رفتار است و در تمام کارکردهای شخصی، گروهی و اجتماعی افراد اثر ویژه‌ای دارد. شدت و ضعف هر نگرشی در کیفیت رفتار نتایج متفاوتی دارد. در ارتباط با نگرش نسبت به مصرف مواد یافته‌ها حاکی از نگرش مثبت به مواد، در نتیجه مصرف است (نوبخت، ۱۳۹۴).

پژوهش‌ها در زمینه بررسی عوامل درونی و مستعدکننده وابستگی به مواد نشان‌دهنده متغیرهایی از جمله وضعیت سلامت روانی (مولوی و رسول‌زاده، ۱۳۸۳) و نگرش فرد به موادمخدر (عزیزی، ۱۳۸۱) است. وابستگی به مواد یک فرایند تدریجی است که با نگرش مثبت نسبت به مواد شروع می‌شود. گرایش به اعتیاد از مقوله‌های مهم در مباحث مربوط به سوء مصرف مواد است و با حوزه‌های نگرشی افراد از قبیل میزان پذیرش اجتماعی مواد، ضررهای ناشی از مصرف مواد و یا حالات و پیامدهای مصرف مواد رابطه مستقیم دارد. نگرش به صورت مستقیم یا غیر مستقیم بر رفتار تاثیر می‌گذارد. وجود نگرش‌های مثبت در مورد مواد احتمال بروز این رفتار پرخطر را بیشتر می‌کند (سلیمانیان و فیروزآبادی، ۱۳۹۰). افرادی که نگرش‌ها و باورهای مثبت به موادمخدر دارند، احتمال مصرف و اعتیادشان بیش از کسانی است که نگرش‌های منفی دارند. این نگرش‌های مثبت معمولاً عبارتند از: کسب بزرگی و تشخص، رفع دردهای جسمی و خستگی، کسب آرامش روانی و توانایی مصرف مواد بدون معتاد شدن (جزایری، رفیعی و نظری، ۱۳۸۲). یکی از عوامل تعیین‌کننده در گرایش و نگرش مثبت به

موادمخدر، ویژگی‌های شخصیتی است که در سبب‌شناسی و گرایش به رفتارهای پرخطر از جمله مصرف موادمخدر، سیگار، مصرف الکل، مصرف مواد و فعالیت جنسی ناایمن نقش مهمی را ایفا می‌کند (پلیمنی، مور و گرنرت^۱، ۲۰۱۰). طی دهه‌های اخیر، رابطه بین صفات شخصیتی به عنوان الگوهای ویژه فکری، احساسی و رفتاری که هر فرد را از افراد دیگر متمایز می‌سازد (واگنر^۲، ۲۰۱۲) و نگرش نسبت به سوء مصرف مواد توجه زیادی را به خود جلب نموده است (معاشری، میری، مشرقی مقدم و اسلامی، ۱۳۸۵؛ وود، دیو و گالو^۳، ۲۰۱۳). بین عوامل شخصیتی و گرایش به مصرف مواد ارتباط مستقیم معنی‌دار وجود دارد (گنجی، رهنمای‌نمین و شریفی، ۱۳۹۳). ارتباط بین صفات شخصیتی و گرایش به اعتیاد و سوء مصرف مواد به دلیل پراکندگی دامنه صفات شخصیت بسیار پیچیده و توأم با ابهام بوده است (کوتو، گیمز، اشمیت و واتسون^۴، ۲۰۱۰). یکی از مهم‌ترین دسته‌بندی‌های مربوط به شخصیت، مدل پنج عاملی مک‌کرا و کاستا^۵ است. این پنج عامل عبارتند از: روان‌رنجورخوبی^۶، برون‌گرایی^۷، گشودگی به تجربه^۸، توافق‌پذیری^۹ و وظیفه‌گرایی^{۱۰} (مک‌کرا و کاستا، ۲۰۰۴). الگوهای جامع شخصیتی نظیر الگوی پنج عامل شخصیتی به طور مفیدی نیمرخ شخصیتی سوء مصرف کنندگان مواد را نشان می‌دهد (کوتو و همکاران، ۲۰۱۰؛ زایاتس^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۳). خصوصیات شخصیتی معتادان به موادمخدر صرفاً ناشی از موادمخدر نیست بلکه معتادان، قبل از اعتیاد دارای نارسایی‌های روانی و شخصیتی عدیده‌ای بوده‌اند که بعد از اعتیاد به صورت مخرب‌تری تشدید شده است. ساختمان شخصیتی برخی از افراد برای پذیرش اعتیاد مساعدتر از دیگران است (گرگانی، ۱۳۶۹؛ کتابی، ماهر و برجعلی، ۱۳۸۷).

جوانان اصلی‌ترین قربانیان موادمخدر هستند. اکثر کشورها از این نظر در وضعیت مشابهی قرار دارند. جوانان به خاطر خصوصیات شخصیتی، آسیب‌پذیری زیادی دارند.

1. Polimeni, Moore & Gruenert
2. Wagner
3. Wood, Dawe & Gullo
4. Kotov, Gamez, Schmidt & Watson
5. McCrae & Costa
6. Neuroticism

7. Extraversion
8. Openness to experience
9. Agreeableness
10. Conscientiousness
11. Zayats

علاوه بر عوامل فردی و اجتماعی که در بروز وابستگی به مواد نقش دارند عوامل روان‌شناختی نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند. دانشجویان در آغاز دوره تحصیل، اغلب با مشکلاتی نظیر مدیریت‌زمان در مطالعه دروس، کاهش مدت خواب، چالش‌های روابط بین فردی، آغاز استعمال دخانیات و مصرف سیگار مواجه هستند و ممکن است به اشتباه، به منظور حفظ هشیاری و یا فرار از مشکلات تحصیلی به اعتیاد گرایش پیدا کنند (رضایی، جهانگیرپور و موسوی، ۱۳۹۳). نتایج پژوهش‌های صورت گرفته در شیوع مصرف مواد در دانشجویان در سال‌های اخیر نگران‌کننده بوده است (رحیمی موقر، سهمی‌ایزدیان و یونسیان، ۱۳۸۵؛ طارمیان، بوالهروی، پیروی و قاضی طباطبایی، ۱۳۸۶). تهدید نرم موادمخدر و روان‌گردان‌ها به صورت زلزله خاموش، محیط‌های آموزشی دانشگاه‌ها را هدف قرار داده است و با ارائه باورهای غلط (از جمله مصرف مواد برای آرامش، خلاقیت، نشاط، رهایی از استرس و اضطراب، لاغری، تمرکز، شب‌بیداری و تفریح) به دنبال جذب مشتری جدید می‌باشد (خلیلی و خیرخواه رحیم آباد، ۱۳۹۱). با توجه به اینکه دانشجویان بخش عظیمی از جامعه امروز کشور را تشکیل می‌دهند، نسبت جمعیتی این گروه پتانسیل آسیب‌پذیری جامعه نسبت به آسیب‌های اجتماعی را بالا می‌برد. این مسئله ضرورت تحقیق و کسب آگاهی درباره ویژگی‌های شخصیتی که منجر به نگرش مثبت به اعتیاد و موادمخدر می‌شوند را بیشتر می‌کند. ابزارهای متعددی برای ارزیابی پنج عامل بزرگ شخصیت ساخته شده است. برخی از این ابزارها مانند نسخه تجدید نظر شده پرسش‌نامه شخصیتی ۲۴۰ گویه‌ای نئو به صورت گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. لیکن در فعالیتهای پژوهشی استفاده از این ابزارها به سبب تعداد زیاد گویه‌ها معمولاً دشوار است (خرمایی و فرمانی، ۱۳۹۳).

اکثر دانشجویان در دانشگاه‌ها را افراد جوان تشکیل می‌دهند. این قشر در معرض خطر اعتیاد و مصرف موادمخدر است، لذا توجه به ابعاد روان‌شناختی در گرایش به اعتیاد تاثیر مهمی در پیشگیری از وقوع آن دارد. هرچه شناخت انسان از نگرش‌های مثبت و منفی دانشجویان به مواد اعتیادآور بیشتر شود، برنامه‌های آموزشی و پیشگیرانه نیز هدفمندتر می‌شود و از اتلاف منابع عظیم سرمایه و امکانات تخصصی

جامعه در درمان‌های صرفاً یا عمدتاً تقلیل‌گرایانه و علامت‌زدایانه بیشتر جلوگیری می‌شود (نوبخت، ۱۳۹۴). با توجه به رویکرد ارتقاء سلامت و تغییر روند تحقیقات از آسیب‌نگری به سلامت‌نگری، زمینه توجه بیشتر و تمرکز بر نگرش دانشجویان به مواد اعتیادآور فراهم شده است. با توجه به آمار بالای قشر دانشجو و اهمیت اجرای برنامه‌های سند پیشگیری از اعتیاد، توجه به ابعاد روان‌شناختی گرایش به اعتیاد و سنجش دقیق نگرش دانشجویان به موادمخدر و اعتیاد لازم و ضروری است. به جهت فقدان مطالعات پیشین صورت گرفته در زمینه نگرش به اعتیاد و شخصیت در دانشگاه‌های استان مرکزی و به ویژه در دانشجویان دانشگاه پیام‌نور، سؤال اصلی پژوهش حاضر این بود که آیا بین نگرش دانشجویان به اعتیاد و پنج عامل بزرگ شخصیت رابطه وجود دارد؟

روش

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

این پژوهش از نوع توصیفی - همبستگی بود. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان دانشگاه پیام‌نور استان مرکزی بود. برای تعیین اندازه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد که تعداد نمونه با استفاده از این فرمول ۲۳۸ نفر به دست آمد. با هماهنگی با دانشگاه پیام‌نور مراکز دلیجان، محلات و ساوه، گروه نمونه از دانشجویان رشته‌های مختلف و به صورت خوشه‌ای چند مرحله‌ای انتخاب شدند. پرسش‌نامه‌های نگرش نسبت به اعتیاد و فرم کوتاه پرسش‌نامه شخصیتی نئو در بین آن‌ها توزیع و جمع‌آوری شد.

ابزار

۱. پرسش‌نامه نگرش نسبت به اعتیاد و موادمخدر: این ابزار خود گزارش‌دهی شامل ۳۰ گویه است که به صورت لیکرتی نمره‌گذاری می‌شود. در مورد گویه‌های با نگرش مثبت به اعتیاد به هر یک از پاسخ‌های "کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، کاملاً مخالفم" به ترتیب نمره‌های ۵، ۴، ۳، ۲ و ۱ داده می‌شود و در مورد گویه‌های با نگرش منفی به اعتیاد، نمره‌گذاری به ترتیب معکوس انجام می‌شود (به هر یک از پاسخ‌های "کاملاً موافقم، موافقم، نظری ندارم، مخالفم، کاملاً مخالفم" به ترتیب نمره‌های ۱، ۲، ۳، ۴

و ۵ داده می‌شود). بنابراین، دامنه نمرات فرد در این پرسش‌نامه بین ۳۰ تا ۱۶۰ در نوسان است. کسب نمره بالاتر نشانگر نگرش مساعد و مطلوب نسبت به اعتیاد و مصرف مواد مخدر است. اعتبار صوری و محتوایی و همچنین اعتبار فرم موازی و همسانی درونی این مقیاس مطلوب گزارش شده است. ضریب آلفای کرونباخ این پرسش‌نامه ۰/۸۹ گزارش شده است (نظری، ۲۰۰۰).

۲. فرم کوتاه پرسش‌نامه پنج عامل بزرگ شخصیت: ابزارهای متعددی برای ارزیابی پنج عامل بزرگ شخصیت ساخته شده است. برخی از این ابزارها مانند نسخه تجدید نظر شده پرسش‌نامه شخصیتی ۲۴۰ گویه نئو (کاستا و مک کرا، ۱۹۹۲) به صورت گسترده مورد استفاده قرار گرفته است. به جهت دشواری استفاده از پرسش‌نامه‌های بسیار طولانی و دارای گویه‌های زیاد، در سال‌های اخیر فرم‌های کوتاه‌تری جهت ارزیابی پنج عامل بزرگ ساخته شده است. فرم ۲۵ سؤالی این آزمون جهت سنجش پنج عامل بزرگ شخصیتی توسط خرمایی و فرمانی (۱۳۹۳) طراحی شده است. آزمودنی باید پس از مطالعه گویه‌های آزمون، صحت آن را در مورد خودش بر اساس مقیاس لیکرت از کاملاً درست تا کاملاً نادرست تعیین کند. درجه‌بندی این ویژگی‌ها بر اساس مقیاس ۵ درجه‌ای است که در مورد گویه‌های مثبت به گزینه کاملاً درست نمره ۵ و به گزینه کاملاً نادرست نمره ۱ تعلق می‌گیرد. گویه‌های منفی به صورت عکس نمره گذاری می‌شوند. به منظور بررسی روایی پرسش‌نامه مذکور از تحلیل عاملی به روش مولفه‌های اصلی و جهت بررسی پایایی این آزمون از روش ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. نتایج تحلیل عاملی نشان‌دهنده استقلال پنج عامل بزرگ شخصیت بود. ضرایب آلفای کرونباخ از ۰/۶۹ تا ۰/۸۳ گزارش شده است. فرم کوتاه پرسش‌نامه پنج عامل بزرگ شخصیت از روایی و پایایی مناسبی در ایران برخوردار است و می‌توان از آن در فعالیتهای پژوهشی استفاده کرد (خرمایی و فرمانی، ۱۳۹۳).

یافته‌ها

به منظور بررسی رابطه بین ویژگی‌های شخصیتی با نگرش به اعتیاد و مواد مخدر از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. جهت تعیین نقش ویژگی‌های شخصیتی در پیش‌بینی

نگرش به اعتیاد از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد. در جدول ۱ آماره‌های توصیفی متغیرهای پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱: میانگین و انحراف معیار متغیرهای پژوهش

متغیرها	میانگین	انحراف معیار
نگرش به اعتیاد	۶۱/۶۶	۱۵/۴۹
برون‌گرایی	۱۷/۱۰	۳/۱۳
روان‌رنجورخویی	۱۲/۶۱	۳/۳۵
گشودگی به تجربه	۱۴/۳۹	۲/۵۷
توافق‌پذیری	۱۶/۵۰	۲/۷۰
وظیفه‌گرایی	۱۴/۹۳	۲/۹۹

در جدول ۲ ضرایب همبستگی بین متغیرهای پژوهش ارائه شده است

جدول ۲: ضرایب همبستگی بین پنج عامل شخصیت و نگرش به اعتیاد

متغیر	گرایش به اعتیاد
برون‌گرایی	-۰/۰۹
روان‌رنجورخویی	۰/۰۳
گشودگی به تجربه	-۰/۱۹**
توافق‌پذیری	-۰/۲۵*
وظیفه‌گرایی	-۰/۱۹**

$p < ۰/۰۵$ ** $p < ۰/۰۰۱$ *

نتایج جدول ۲ نشان می‌دهد که نگرش به اعتیاد و مواد مخدر با گشودگی به تجربه توافق‌پذیری و وظیفه‌گرایی همبستگی منفی معناداری دارد. سایر ویژگی‌های شخصیتی رابطه معناداری با نگرش به اعتیاد نداشتند. به منظور پیش‌بینی نگرش به اعتیاد بر اساس ویژگی‌های شخصیتی از تحلیل رگرسیون گام به گام استفاده شد. ابتدا مفروضه‌های استفاده از رگرسیون گام به گام مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که این مفروضه‌ها برقرار است. با توجه به برقراری این پیش‌فرض‌ها، از رگرسیون گام به گام استفاده شد. در جدول ۳ نتایج آزمون رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی نگرش به اعتیاد ارائه شده است.

جدول ۳: نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام برای پیش‌بینی گرایش به اعتیاد بر اساس پنج عامل شخصیت

گام ها	متغیرهای پیش‌بین	B	β	R	R ²	خطای استاندارد برآورد
اول	توافق‌پذیری	-۱/۴۸	-۰/۲۵	۰/۲۵*	۰/۰۶	۱۵
دوم	توافق‌پذیری	-۱/۳۳	-۰/۲۳	۰/۲۹**	۰/۰۹	۱۴/۸
	گشودگی به تجربه	-۰/۹۱	-۰/۱۵			

$$p < ۰/۰۵^{**} \quad p < ۰/۰۰۱^*$$

نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که در گام اول ویژگی شخصیتی توافق‌پذیری به عنوان قوی‌ترین متغیر پیش‌بین به تنهایی ۶ درصد از تغییرات نگرش به اعتیاد و موادمخدر را پیش‌بینی می‌کند. در گام دوم ویژگی شخصیتی گشودگی به تجربه، به عنوان دیگر متغیر قوی پس از ویژگی شخصیتی توافق‌پذیری وارد معادله پیش‌بینی نگرش به اعتیاد و موادمخدر شد که با اضافه شدن این متغیر، قدرت پیش‌بینی در گام دوم بوسیله هر دو ویژگی شخصیتی به ۹ درصد افزایش یافت.

بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با نگرش به اعتیاد و موادمخدر در دانشجویان انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که ویژگی‌های شخصیتی گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و وظیفه‌گرایی با نگرش به اعتیاد و موادمخدر رابطه منفی معناداری دارند. وجود رابطه منفی بین گشودگی به تجربه، توافق‌پذیری و وظیفه‌گرایی با گرایش به اعتیاد و موادمخدر با یافته پژوهش‌های پیشین همسو است (مان، وایس، ترینیداد و کوهانسکی^۱، ۱۹۹۵؛ وندم، جانسن و دبراین^۲، ۲۰۰۵؛ جان، کسپی، رابینز، مافیت و استنتمرلوبر^۳، ۱۹۹۴؛ باگ و روبرتز^۴، ۲۰۰۴؛ باران اولادی، نویدیان و کاوه فارسانی، ۱۳۹۲؛ زارعی و اسدی، ۱۳۹۰؛ حکیم و موسوی، ۱۳۹۱؛ صابر، موسوی و صالحی، ۱۳۹۰؛ بخشی پوررودسری، محمودعلیلو و ایرانی، ۱۳۸۷؛ فیشر، الیاس و ریتزا^۵، ۱۹۹۸؛ محمودعلیلو، زینالی، اشرفیان و صمدی راد، ۱۳۸۸؛ زرگر، نجاریان و نعیمی، ۱۳۸۷؛ اکبری شایه، وطن‌خواه، زرگر، تیموری باخرزی و احمدیان، ۱۳۹۲؛ مامی، احدی، نادری، عنایتی و

1. Mann, Wise, Trinidad, & Kohanski
2. Van Dam, Janssens & De Bruyn
3. John, Caspi, Robins, Moffitt & Stouthamer-Loeber

4. Bogg & Roberts
5. Fisher, Elias & Ritza

مظاهری، ۱۳۹۲؛ حاجعلی، بهبودی و دوکانه ای فرد، ۱۳۹۲؛ اصغری، قاسمی جوینه و قاری، ۱۳۹۳). عدم ارتباط بین ویژگی‌های شخصیتی برون‌گرایی و روان‌رنجورخویی با نگرش به اعتیاد و مواد مخدر در این پژوهش با نتایج پژوهش حاجعلی و همکاران (۱۳۹۲) همسو و با نتایج برخی از پژوهش‌ها ناهمسو است (والتون و رابرتز، ۲۰۰۴؛ ترول و شر، ۱۹۹۴؛ کویرک و مک کورمیک، ۱۹۹۸؛ بال، ۲۰۰۵؛ محمودعلیلو و همکاران، ۱۳۸۸؛ مامی و همکاران، ۱۳۹۲؛ بخشی پور و دوسری و همکاران، ۱۳۸۷؛ اصغری و همکاران، ۱۳۹۳؛ مرعی، محرابیان، طیبی، ۱۳۹۳).

نتایج تحلیل رگرسیون گام به گام نشان داد که ۹ درصد از واریانس نگرش به اعتیاد و مواد مخدر در دانشجویان توسط ویژگی‌های شخصیتی توافق‌پذیری و گشودگی به تجربه قابل پیش‌بینی است و توافق‌پذیری بیشترین توان پیش‌بینی یعنی حدود ۷ درصد را به خود اختصاص داده بود. سایر ویژگی‌های شخصیتی شامل برون‌گرایی، روان‌رنجورخویی و وظیفه‌گرایی رابطه معناداری با نگرش به اعتیاد و مخدر در دانشجویان نداشتند. افرادی که توافق‌پذیری بالایی دارند دارای ویژگی‌هایی از قبیل اعتماد، رک‌گویی، نوع‌دوستی، همراهی، تواضع و دلسوز بودن هستند. این افراد دارای ویژگی‌های نوع‌دوستی، کمک‌کردن و حس‌همدردی هستند، دیگران را نیز همچون خود می‌بینند و پیوندشان با دیگران زودجوش می‌خورد (باران اولادی و همکاران، ۱۳۹۲). افرادی که از صفت توافق‌پذیری پایینی برخوردارند رفتارهای تکانشی بیشتر، تحریک‌پذیری بالا و ثبات هیجانی کمتری دارند. آن‌ها منفی‌گرا، غیردلی‌پذیر، ستیزه‌جو، خودبین، مشکوک به نیت دیگران و رقابت‌جو هستند. نمره‌های پایین در این عامل با اختلال‌های شخصیت خودشیفته، ضد اجتماعی و روان‌پریشی مرتبط است (کوستا و مک کرا، ۱۹۹۲). بنابراین نگرش افراد به سمت اعتیاد و مصرف مواد براساس سطح توافق‌پذیری پایین به خوبی قابل تبیین است. با افزایش توافق‌پذیری و سازگاری می‌توان از اعتیاد جلوگیری کرد و در افراد معتاد انگیزه ترک بدون بازگشت را افزایش داد (کریم‌نژاد، مکتبی، وطن‌خواه، فیروزی و رحیمی،

گشودگی به تجربه، ویژگی است که اغلب با کنجکاوی نسبت به دنیای بیرونی و درونی مرتبط است. افرادی که نسبت به دنیای اطراف خود کنجکاو هستند اغلب تجارب مثبت و منفی بیشتری را تجربه می‌کنند. اگر چه یک بعد گشودگی به تجربه به تفکر واگرا (عامل مرتبط با خلاقیت) مربوط می‌شود لیکن انعطاف بیش از حد در مواجهه با مسائل جدید، امکان گرفتار شدن در دام اعتیاد و سایر مسائل دیگر را رقم خواهد زد. دسته‌ای از افراد نیز برای کنجکاوی و ارزیابی خودشان با تصور اینکه با یک بار مصرف معتاد نمی‌شوند به مصرف موادمخدر تن می‌دهند که احتمال معتاد شدن این افراد نیز بسیار است (موسسی‌نژاد، ۱۳۸۱). به اعتقاد زاگرمین^۱ (۱۹۹۴) نمرات پایین در توافق‌پذیری و وظیفه‌گرایی منجر به شکل‌گیری هیجان‌خواهی تکانشی می‌شود که این ترکیب شخصیتی به طور ویژه، فرد را در معرض ارتکاب رفتارهای پرخطر مانند مصرف موادمخدر و اعتیاد قرار می‌دهد. وظیفه‌گرایی یا باوجدان بودن با ویژگی‌هایی همچون کفایت، تلاش برای موفقیت، خویشتنداری و احتیاط در تصمیم‌گیری مشخص می‌شود. کسانی که در این ویژگی شخصیتی نمرات کمتری کسب می‌کنند اغلب در به کارگیری اصول اخلاقی زیاد دقیق نبوده و تلاش چندانی برای رسیدن به اهداف خود نشان نمی‌دهند. از سوی دیگر شواهد نشان می‌دهد که این افراد بسیار لذت‌گرا بوده و علاقه زیادی به امور لذت‌آور دارند (کوستا و مک‌کرا، ۱۹۹۲).

ویژگی‌های شخصیتی از عوامل مهم سبب‌شناختی در گرایش به رفتارهای پرخطر از جمله مصرف سیگار، الکل، موادمخدر و فعالیت‌های جنسی نایمن به شمار می‌روند. سوءمصرف مواد از پیامدهای برجسته صفات شخصیتی ناکارآمد و وضعییت اجتماعی - اقتصادی نامطلوب است (مک‌کانن^۲، ۲۰۱۰). روابط معیوب و صفات شخصیتی ناکارآمد، دیگر حالات روان‌شناختی منفی را تشدید می‌کند. می‌توان استدلال نمود که زندگی دانشجویی به عنوان یک فرایند استرس طبیعی تلقی می‌شود که

اگر دانشجویان نتوانند پس از مدتی با زندگی دانشجویی سازگار شوند، علائم استرس با وجود صفات شخصیتی منفی و یا کمبود صفات شخصیتی مثبت تشدید و در صورت حل نشدن با گذشت زمان مزمن می‌شود. بنابراین، گرایش به سوء مصرف مواد از پیامدهای مهم استرس‌های حاد و مزمن است. می‌توان استدلال کرد که توافق‌پذیری، وظیفه‌گرایی و گشودگی به تجربه، برگرایش‌های بین‌فردی مثبت و سازنده تاکید دارند و نمرات کم در این ابعاد به هیجان‌خواهی تکانشی منجر می‌شود و در نتیجه آن آسیب‌پذیری و آمادگی بالقوه نسبت به رفتارهای پرخطر نظیر سوء مصرف مواد افزایش می‌یابد (رحیمیان بوگر، طباطبایی و طوسی، ۱۳۹۳).

پژوهش حاضر محدود به دانشجویان دانشگاه پیام نور استان مرکزی بود. براساس نتایج به دست آمده از این تحقیق پیشنهاد می‌شود با ارائه برنامه‌های مداخله‌ای مانند برگزاری کارگاه‌های آموزشی مهارت‌های زندگی، شایستگی‌های اجتماعی دانشجویان مانند مهارت‌های تصمیم‌گیری، حل مسئله، برقراری ارتباط مؤثر، مهارت مقاومت و کنترل استرس ارتقا پیدا کند. همچنین گارگاه‌هایی برای دانشجویان برگزار شود تا برخی ویژگی‌های شخصیتی آن‌ها تعدیل شود و نگرش آن‌ها به مصرف مواد منفی شود. به منظور پیشگیری از اعتیاد و گرایش به موادمخدر در دانشجویان پیشنهاد می‌شود در این خصوص اطلاع‌رسانی صحیح و مناسب به دانشجویان در مورد عوارض مصرف موادمخدر، الکل، سیگار و روان‌گردان‌ها از طریق برگزاری کارگاه‌های آموزشی، سخنرانی و تبلیغات ارائه شود. افزایش فعالیت‌های سرگرمی و تفریحی با تمرکز بر تفریحات سالم، فعال کردن بخش مشاوره و سلامت دانشگاه، شناسایی دانشجویان در معرض خطر، ارائه خدمات مشاوره‌ای و مداخله‌گرانه و ایجاد بستری مناسب برای پیشگیری از گرایش دانشجویان به رفتارهای پرخطر نیز از دیگر اقداماتی است که می‌توان در جهت پیشگیری از گرایش دانشجویان به اعتیاد و موادمخدر انجام داد.

تشکر و قدردانی

این تحقیق با استفاده از اعتبارات پژوهشی دانشگاه پیام‌نور انجام شده است. از کلیه کسانی که در اجرای این تحقیق همکاری نمودند تشکر و قدردانی می‌شود.

منابع

- اسلام دوست، ثریا (۱۳۸۶). *اعتیاد (سبب شناسی و درمان)*. تهران: انتشارات دانشگاه پیام‌نور.
- اصغری، فرهاد؛ قاسمی‌جوین، رضا و قاری، ملیکا (۱۳۹۳). نقش سلامت خانواده اصلی و ویژگی‌های شخصیتی در آمادگی اعتیاد دانشجویان دختر. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۶(۴)، ۶۴-۴۷.
- اکبری شایه، یحیی؛ وطن‌خواه، محمد؛ زرگر، یداله؛ تیموری باخرزی، نسیم؛ احمدیان، علی (۱۳۹۲). رابطه ویژگی‌های شخصیتی (روان رنجوری، توافق) هیجان‌خواهی، ناگویی خلقی و سبک‌های مقابله‌ای با آمادگی به اعتیاد در دانشجویان دانشگاه فردوسی مشهد. *فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی*، ۴(۳۳)، ۱۷۹-۱۶۳.
- باران اولادی، صادق؛ نویدیان، علی و کاوه فارسانی، ذبیح‌ا. (۱۳۹۲). بررسی رابطه اعتیادپذیری با ویژگی‌های شخصیتی، هم‌نوايي و جنسیت دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی. *مجله دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد*، ۱۵(۲)، ۳۳-۴۲.
- بخشی پور رودسری، عباس؛ محمودعلیلو، مجید و ایرانی، سیدسجاد (۱۳۸۷). مقایسه ویژگی‌ها و اختلالات شخصیت و راهبردهای مقابله‌ای معنادان خودمعرف و گروه معنادان بهنجار. *مجله روان‌پزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۴(۳)، ۲۸۹-۲۹۷.
- جزایری، علیرضا؛ رفیعی، حسن و نظری، محمدعلی (۱۳۸۲). نگرش دانش‌آموزان مقطع راهنمایی شهر تهران درباره اعتیاد. *رفاه اجتماعی*، ۷(۲)، ۲۲۹-۲۱۷.
- حاجعلی، سمیه؛ بهبودی، معصومه و دوکانه‌ای فرد، فریده (۱۳۹۲). بررسی رابطه ویژگی‌های شخصیتی با گرایش به اعتیاد در دانشجویان غیرمعتاد و معنادان مراجعه‌کننده به مراکز ترک اعتیاد در سال ۹۳^۰۹۲. *فصلنامه علمی تخصصی دانش انتظامی بوشهر*، ۱۲(۴)، ۱۲۷-۱۰۹.
- حکیم، فهیمه و موسوی، سیدعلی محمد (۱۳۹۱). مقایسه ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان سوء مصرف‌کننده مواد مخدر با دانشجویان غیر مصرف‌کننده. *روانشناسی تحولی: روانشناسان ایرانی*، ۹(۳۴)، ۱۸۷-۱۷۹.
- خرمایی، فرهاد و فرماتی، اعظم (۱۳۹۳). بررسی شاخص‌های روان‌سنجی فرم کوتاه پرسش‌نامه پنج عامل بزرگ شخصیت. *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۴(۱۶)، ۲۹-۳۹.
- خلیلی، سعیده و خیرخواه رحیم‌آباد، کاوه (۱۳۹۱). ارزیابی معضل اعتیاد در میان دانشجویان کشور (روش‌ها و نگرش‌ها). *ماهنامه اصلاح و تربیت*، ۱۱۹، ۴۰-۳۷.

رحیمیان بوگر، اسحق؛ طباطبایی، سیدموسی و طوسی، جلیله (۱۳۹۳). نگرش نسبت به سوء مصرف مواد و پیامدهای آن: نقش پیش‌بین صفات شخصیت و عوامل جمعیت‌شناختی. *مجله علوم پزشکی رازی*، ۲۱(۱۲۹)، ۵۰-۳۹.

رحیمی موقر، آفرین؛ سهیمی ایزدیان، الهه و یونسیان، مسعود (۱۳۸۵). مطالعه مروری وضعیت مصرف مواد در دانشجویان کشور. *فصلنامه پایش*، ۵(۲)، ۱۰۴-۸۳.

رضائی، سجاد؛ جهانگیر پور، مهسا؛ موسوی، سید ولی ا. و موسوی، سیدحشمت ... (۱۳۹۳). نقش میانجی ویژگی شخصیتی وظیفه‌شناسی در رابطه بین گرایش به اعتیاد و عملکرد تحصیلی. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۸(۳۰)، ۵۳-۶۸.

زارعی، سلیمان و اسدی، زهرا (۱۳۹۰). مقایسه ویژگی های شخصیتی و سبکهای مقابله با استرس در نوجوانان معتاد و بهنجار. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۵(۲۰)، ۸۷-۱۰۴.

سلیمانیان، علی اکبر و فیروزآبادی، عباس (۱۳۹۰). رابطه ساختار انگیزشی با سلامت روان و نگرش به مواد مخدر در دانشجویان. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۵(۲۰)، ۴۰-۲۵.

صابر، فاطمه؛ موسوی، سیدولی اله؛ صالحی، ایرج (۱۳۹۰). مقایسه ویژگی های شخصیتی و سبک های حل مسئله در مردان معتاد و غیر معتاد. *فصلنامه اعتیاد پژوهی*، ۵(۱۹)، ۵۶-۳۹.

طارمیان، فرهاد؛ بوالهری، جعفر؛ پیروی، حمید و قاضی طباطبایی، محمود (۱۳۸۶). شیوع مصرف مواد در میان دانشجویان شهر تهران. *مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران*، ۱۳(۴)، ۳۴۲-۳۳۵.

عزیزی، عبدالرضا (۱۳۸۱). *پیشگیری و درمان اعتیاد*، مشهد: انتشارات چهارم.

کتابی، صمیمه؛ ماهر، فرهاد و برجعلی، احمد (۱۳۸۷). بررسی نیمرخ شخصیتی معتادان به مواد مخدر با استفاده از دو نظام شخصیتی کلونینجر و آیزنک. *فصلنامه علمی و پژوهشی اعتیاد پژوهی*، ۲(۷)، ۵۴-۴۵.

کریم نژاد، فرزاد؛ مکتبی، غلامحسین؛ وطن‌خواه، محمد؛ فیروزی، علی اصغر و رحیمی، هانی (۱۳۹۳). مقایسه ویژگی شخصیتی توافق‌پذیری (سازگاری) و سلامت معنوی معتادان مقیم در مراکز اجتماع درمان مدار و معتادان تحت درمان نگهدارنده با متادون اهواز. *مجله علوم پزشکی هرمزگان*، ۱۸(۱)، ۹۰-۸۱.

گرگانی، طوفان (۱۳۶۹). *اعتیاد و شخصیت*، تهران: انتشارات سازمان انتشارات و آموزش انقلاب

گنجی، حمزه؛ رهنمای نمین، مریم و شریفی، حسن پاشا (۱۳۹۳). پیش‌بینی گرایش نوجوانان به اعتیاد بر اساس ویژگی‌های شخصیتی و شیوه‌های فرزندپروری به منظور ارائه مدلی برای پیشگیری. *اندیشه و رفتار در روانشناسی بالینی*، ۳۳، ۵۶-۴۷.

مامی، شهرام؛ احدی، حسن؛ نادری، فرح؛ عنایتی، میرصلاح الدین و مظاهری، محمد مهدی (۱۳۹۲). پیش‌بینی مدل گرایش به اعتیاد دانش‌آموزان متوسطه شهر ایلام بر اساس عوامل شخصیتی و متغیر میانجی سلامت روان. *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام*، ۲۱(۶)، ۲۴۸-۲۵۹. محمودعلیلو، مجید؛ زینالی، شیرین؛ اشرفیان، پروانه و صمدی راد، بهرام (۱۳۸۸). بررسی روان-رنجوری، برون‌گرایی و تکانشورزی و هیجان‌خواهی در معتادان دارای رفتارهای کم‌خطر و افراد سالم. *فصلنامه علمی پژوهشی روانشناسی دانشگاه تبریز*، ۴(۱۴)، ۸۹-۱۰۵.

مرعی، سید علی؛ محرابیان، طاهره و طیبی، هاجر (۱۳۹۳). بررسی رابطه‌ی ویژگی‌های شخصیتی (۵ عامل بزرگ)، رضایت از زندگی و هوش معنوی با آمادگی اعتیاد به مواد مخدر در کارکنان یک شرکت صنعتی در شهرستان مهران. *مجله دست آوردهای روانشناختی*، ۲۱(۱)، ۲۰۳-۲۲۲. معاشری، نرگس؛ میری، محمدرضا؛ مشرفی مقدم، حمیدرضا و اسلامی، محمدرضا (۱۳۸۵). میزان آگاهی و نگرش دانشجویان دانشگاه‌های بیرجند نسبت به مصرف قرص‌های اکستازی. *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند*، ۱۳(۴)، ۹-۱۵.

موسی نژاد، علی (۱۳۸۱). نگاهی به عوامل موثر بر گرایش نسل جوان به مواد مخدر. *مجموعه مقالات دومین همایش ملی آسیب‌های اجتماعی در ایران*، تهران: انتشارات آگاه.

مولوی، پرویز و رسول زاده، بهزاد (۱۳۸۳). بررسی عوامل موثر در گرایش جوانان به مصرف مواد مخدر. *فصلنامه اصول بهداشت روانی*، ۶(۲۱)، ۴۹-۵۵.

نویخت، لیلا (۱۳۹۴). نگرش دانشجویان به سوء مصرف مواد مخدر و عوامل مؤثر بر آن. *فصلنامه پژوهشنامه مددکاری اجتماعی*، ۱(۳)، ۱۸۸-۱۵۶.

Ball, S. A. (2005). Personality traits, problems, and disorders: clinical applications to substance use disorders. *Journal of Research in Personality*, 39(1), 84-102.

Bogg, T., & Roberts, B. W. (2004). Conscientiousness and health-related behaviors: a meta-analysis of the leading behavioral contributors to mortality. *Psychological bulletin*, 130(6), 887-919.

Costa, P. T., & McCrae, R. R. (1992). Replay to Eysenck. *Personality and Individual Differences*, 13, 861- 865.

- Fisher, L. A., Elias, I. W., & Ritza, K. (1998). Predicting replace to substance abuse as a function. *Critical Experimental Research*, 22(5), 1041-1047.
- John, O. P., Caspi, A., Robins, R. W., Moffitt, T. E., & Stouthamer-Loeber, M. (1994). The little five: Exploring the nomological network of the five-factor model of personality in adolescent boys. *Child Development*, 65(1), 160° 178.
- Kotov, R., Gamez, W., Schmidt, F., & Watson, D. (2010). Linking big personality traits to anxiety, depressive, and substance use disorders: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 136 (5), 768-821
- Mann, L. S., Wise, T. N., Trinidad, A., & Kohanski, R. (1995). Alexithymia, affect recognition, and five factors of personality in substance abusers. *Perceptual and Motor Skills*, 81(1), 35-40.
- McCann, S. J. (2010). Subjective well-being, personality, demographic variables, and American state differences in smoking prevalence. *Nicotine & Tobacco Research*, 12(9), 895-904.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2004). A contemplated revision of the NEO Five-Factor Inventory. *Personality and individual differences*, 36(3),587-596.
- Nazari, M.A. (2000). *The role of advertising in Attitude change of students toward addiction of Region 16 in Tehran*. Unpublished dissertation, Tehran: Faculty of psychology: University of Social Welfare and Rehabilitation Sciences.
- Polimeni, A. M., Moore, S. M., & Gruenert, S. (2010). MMPI-2 profiles of clients with substance dependencies accessing a therapeutic community treatment facility Polimeni, Moore & Gruenert: MMPI-2 profiles of substance dependent clients. *Electronic Journal of Applied Psychology*, 6(1), 1-9
- Quirk, S. W., & McCormick, R. A. (1998). Personality subtypes, coping styles, symptom correlates, and substances of choice among a cohort of substance abusers. *Assessment*, 5(2), 157-170.
- Trull, T. J., & Sher, K. J. (1994). Relationship between the five-factor model of personality and axis I disorders in a non-clinical sample. *Journal of Abnormal Psychology*, 103(2), 350-60.
- Van Dam, C., Janssens, J. M., & De Bruyn, E. E. (2005). PEN, Big Five, juvenile delinquency and criminal recidivism. *Personality and individual differences*, 39(1), 7-19.
- Wagner, K. V. (2012). *The "Big Five" Personality Dimensions*. Available at <http://psychology.about.com>
- Walton, K, E., & Roberts, B. W. (2004). On the relationship between substance use and personality traits: Abstainccrs are not maladjusted. *Journal of Research in Personality*, 38(6), 514-535.

- Wood, A. P., Dawe, S., & Gullo, M. J. (2013). The role of personality, family influences, and prosaically risk-taking behavior on substance use in early adolescence. *Journal of adolescence*, 36(5), 871-881.
- Zayats, T., Yang, B. Z., Xie, P., Poling, J., Farrer, L. A., & Gelernter, J. (2013). A complex interplay between personality domains, marital status and a variant in CHRNA5 on the risks of cocaine, nicotine dependences and cocaine-induced paranoia. *PloS one*, 8(1), e49368.
- Zukerman, M. (1994). *Biological expressions and biosocial bases on sensation seeking*. New York: Cambridge university press.

